

ПРОЛОГ

У процесу обнове и стварања модерне српске државе алексиначки крај заузима посебно место. Управо овде, на овом простору, одиграле су се неке од најжешћих борби Првог српско-турског рата 1876. године. Алексинац је постао симбол отпора, а Шуматовац место колективног сећања и националног поноса. Судбине људи овог краја – војника, цивила, свештеника, сведоче о цени слободе и дубини историјског искуства које је обликовало српски народ.

У том контексту посебан значај има Манастир Свети Роман, једно од најстаријих духовних средишта овог краја. Током векова, ова светиња била је место молитве, сабирања и духовне снаге, али и уточиште у временима страдања. У доба ратова за ослобођење и независност, био је непосредно повезан са ратним збивањима, што му даје посебну симболику као месту где се сусрећу историја, вера и идентитет.

Средњовековни Манастир Свети Роман, на самом улазу у Сталаћку клисуру, важан је део духовно-културне целине Мојињске Свете горе. На геостратешком месту, сам положај му је одредио кључно место у националним, духовним и културним борбама српског народа на овим просторима. У позадини делиградског утврђења на коме се одлучивала судбина Устаничке Србије с почетка 19. века, Манастир Свети Роман имао је кључну улогу као лечилиште, одмориште и прибежиште српских бораца. Од овог доба, у модерној српској историји, у обновљеној Србији, он постаје један од кључних тоposa у процесу даље националне консолидације и ослобођења јужних српских крајева од османске власти. У првом територијалном проширењу Кнежевине Србије 1832/33. године манастир и његов игуман Сава Петровић, својим ауторитетом омогућили су успешну и брзу акцију присаједињења алексиначког и моравског краја српској држави. Храм је учврстио своју позицију националног и државног интеграционог центра и у наредним деценијама, уз подршку владара, почевши од кнеза Милоша. Препознавши његов значај, кнез је у склопу своје политике обнове српских светиња, даровао Манастиру Свети Роман звоно, које и данас позива верне на молитву. До седамдесетих година 19. века манастир је увећао своје приходе и поседе, које је ставио у службу националног ослобођења.

У првом рату за ослобођење и независност, под старешинством игумана Данила Недељковића, манастир је службу српском народу наставио са подједнаком ревношћу. Тешке и крваве борбе вођене од 2. јула до последњег дана октобра 1876. поново су овај храм учиниле прибежиштем народа и војске, местом саветовања Врховне команде и ратним превијалиштем. У њему се у најтежим ратним тренутцима нашао и врховни командант српске војске кнез Милан Обреновић. Када је првог дана септембра у оближњем Горњем Адровцу јуначки страдао руски пуковник Николај Рајевски, у манастирској порти сахрањено је његово страдално тело.

Од ових важних догађаја дели нас равно једно и по столеће, стога није случајно што се управо у Манастиру Светог Романа, 2. јула 2026. године – на дан када су отпочела ратна дејства 1876. – одржава научни скуп *Алексинац 1876–2026. Људи – прошлост – сећање*. Организатори скупа су Катедра за историју српског народа, Центар за српске студије Филозофског факултета Универзитета у Београду и Руски научни институт из Београд. Скуп се одржава уз благослов Његовог Високопреосвештенства Архиепископа и Митрополита нишког Господина Арсенија. Посебну захвалност организатори дугују јеромонаху оцу Николају, који нас је примио и угостио, уступивши нам на овај историјски дан манастирски простор за излагања и научну дискусију. Символика времена и места дала је овом научном сабрању додатну инспирацију и дубљи смисао.

У Београду,
Уочи Видовдана 2026. године

Уредништво